

معرفی نسخ اهدایی

دو نسخه‌ی دست‌نویس

مریم محمدشفیق*

از روزگاری که کتاب‌نویسی در ایران باب شد تا روزگار کنونی که ما در آن زندگی می‌کنیم، میلیون‌ها کتاب به دست نوشته شده و در گذر زمان از بین رفته یا در معرض نابودی است. هرچند در دهه‌های اخیر به همت نسخه‌شناسان معاصر، تعداد زیادی از مجموعه‌های خصوصی نسخ خطی، شناسایی و فهرست‌نویسی شده‌اند، اما هنوز تعداد بی‌شماری از این مجموعه‌ها ناشناخته و مهجور مانده‌اند. باید چاره‌ای در باب جمع‌آوری، نگهداری و شناساندن آنها قبل از نابود شدن و از بین رفتن آن آثاری که دیگر وجود نمی‌آید پیدا کرد. دسته‌ای از این نسخه‌ها که به عنوان مال موروثی در خانه‌ها و نزد خانواده‌ها نگهداری می‌شود، از نظر محققان دورمانده و تنها گاهی که بزرگ خانواده فوت می‌کند، وارد بازار سیاه شده و سرنوشتی نامشخص دارند. دسته دیگر نسخه‌هایی هستند که در بقعه‌ها، امامزاده‌ها و مساجد نگهداری می‌شوند و به دلیل عدم آشنایی متولیان با نگهداری این آثار، در معرض فرسایش و نابودی هستند، اما در این بین باید از مجموعه‌داران خصوصی که به واسطه‌ی ذوق و عشق، مجموعه‌ای از کتب خطی را جمع‌آوری کرده‌اند و همچنین آنان که نسخ دست‌نویس موروثی خود را به کتابخانه‌ها و گنجینه‌های نسخ دست‌نویس اهداء می‌کنند، ممنون و قدردان بود.

در این شماره از فصلنامه میرداماد به معرفی تعدادی از نسخ دست‌نویس و چاپ‌سنگی متعلق به کتابخانه‌ی «مرحوم سیدطاهر میرکریمی» که در اسفند ماه ۱۳۹۶ توسط آقای محمدکاظم علاءالدین به گنجینه نسخ خطی و چاپ‌سنگی موسسه فرهنگی میرداماد اهداء شده است، خواهیم پرداخت.

*مسئول مرکز اسناد تاریخی
مؤسسه فرهنگی میرداماد

نسخ دست‌نویس اهدایی متعلق به مرحوم سیدطاہر میرکریمی

۱- «ابواب الجنان» (اخلاق اسلامی - اندرنامه / فارسی)

مؤلف: میرزا محمد رفیع ملقب به رفیع‌الدین، مشہور به واعظ قزوینی، فقیہ و ادیب ایرانی سده‌ی یازدهم ہجری.

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين بهترین مقالی کہ سرخیل کاروان فنون محاورات تواند بود و خوشترین کلامی کہ بشادابی لآلی کلماتش ...»

انجام: «... اخبار و آثار مذکورہ را بر امزجہ قلوب دردمندان سازگار و گوارا گرداند ...»
خط: نستعلیق (عبارات عربی بہ نسخ). کاتب: ... (ناشناس). تاریخ کتابت: روز جمعہ ۱۵ (۱۸)

ماہ صفر ۱۰۸۳. محل کتابت: ... (نامعلوم). جنس و رنگ کاغذ: فرنگی نباتی. تعداد اوراق:

۲۴۷ برگ (متن کتاب از ص ۱پ آغاز شدہ و بہ ص ۲۴۷ پ خاتمہ یافتہ است). اندازہ اوراق:

cm ۱۵x۲۳/۵. تعداد سطور در ہر صفحہ: ۲۳ سطر. اندازہ بخش مسطور: cm ۱۱x۱۶/۵.

صفحات نسخہ فاقد صفحہ شمار و نسخہ دارای رکابہ است. عناوین و خط کشی روی عبارات و

سطور: شنگرف. جلد: مقو با روکش تیماج مشکی با ترنج و سرترنج و حاشیہ زنجیرہای ضربی.

قطع نسخہ: وزیری cm ۱۶ x ۲۴). آسیب‌ها: لہی برخی اوراق (بہ خصوص اوراق آغازین) بہ

دلیل افتادگی، وصالی دارد، لذا بخش‌هایی از متن کتاب ساقط است. لکہ‌های قہوہ‌ای بہ صورت

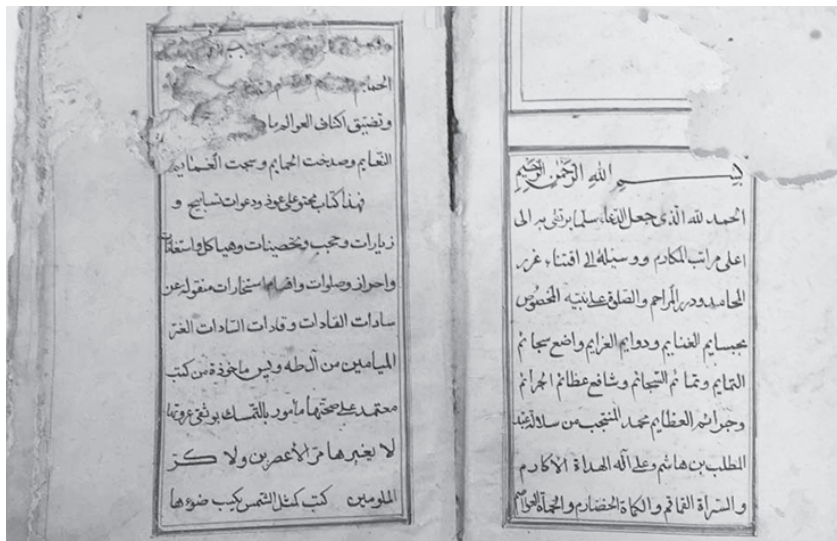
پاشیدگی روی اوراق. آلودگی، خشک‌شدگی و فرسودگی در عطف جلد.

۲- الجنه الامان الواقيه و الجنه الايمان الباقية (ادعيه، اعمال السنه، زیارت‌نامه‌ها / فارسی)

عناوین دیگر: ۱- جنه الواقيه و الجنه الباقية ۲- مصباح کفعمی

مؤلف: ابراہیم بن علی کفعمی (۹۰۵-۸۲۰ یا ۸۴۰ ق).

تاریخ تألیف: ۸۹۵ ق

آغاز: «بسمله، الحمد لله الذي جعل الدعاء سلماً يرتقى به الى اعلى مراتب المكارم ... و بعد فهذا كتاب محتو على عوذ و دعوات و زيارات و حجب و تحصينات ...»

انجام: «... كتاب البلدا الامين، كتاب شريعته، [كتاب] التمسك، كتاب الفردوس، كتاب الجواهر، كتاب العده، كتاب التتمه و مجموع ظاهراً هفتاد و هشت جلد است كه اين دعوات از آنها منتخب شده است و بتفصيل اسامي آنها ختم شد اين كتاب و چون در وقت ترجمه بتعجيل اهتمام داشت هرگاه در بعض مواضع خللي رفته باشد معذور دارند و اصلاح آن با وجود تيئن بر تغيير تقصير نفرمايند و الحمد لله اولاً و آخراً و صلى الله على محمد و آله سلم تسليمأ كثيراً كثيراً.»

رقم انجام كاتب نسخه: «و كان الفراغ من ترجمه العبارات و الآيات و الاحاديث و الادعيه و ما يتعلق بها من الحواشي سادس شهر جميدى الاولى من سنه مائه و احدى و عشرين بعد الف ١١٢١.»

در حاشيه صفحه‌ی انجام كتاب نوشته: ١- و نسخه مصححي در نظر نبود، حسب الوقوف تصحيح شده، ص ٢- الله تعالى بلغ ملاحظه نسخه فصح انشاء الله الاقل ..... سدالعال على ... (ناخوانا).

خط: عبارات فارسی به نستعلیق، عبارات عربی به نسخ. كاتب: .... (ناشناس). تاريخ كتابت: ٦ جمادى الاولى ١١٢١. محل كتابت: ... (نامعلوم). جنس و رنگ كاغذ: فرنگی نخودی. صفحات نسخه فاقد صفحه شمار و نسخه دارای ركابه می باشد. عناوين، خطكشى روى عبارات و ترجمه‌ی بين سطور به شنگرف. اوراق مجدول به اكليل و زر با تحرير مشكى. كمند به زر با تحرير مشكى. تعداد اوراق: ١٢٥ برگ (متن كتاب از ص ٢ آغاز شده و به ص ١٢٤ پ خاتمه يافته است). اندازه اوراق: cm (١١/٥×١٨). تعداد سطور در هر صفحه: مختلف السطر (بين ١٠ تا ١٢ سطر). اندازه بخش مسطور: cm (٧×١٤). جلد: .... (ساقط). قطع نسخه: جيبى cm (١١/٥×١٨). آسیب‌ها: فرسودگی شيرازه و اوراق شدن نسخه. پراكندگی مركب بر اثر تماس با رطوبت دست. لبه‌های اوراق و بخش‌هایی از گوشه‌ی چپ فوقانی در صفحات آغازین دچار خوردگی توسط حشرات شده است. چسبیدگی اوراق به يكديگر، به علت رطوبت دیدگی. اسیدی شدن كاغذ. تیرگی در گوشه‌ی چپ تحتانی اكثر اوراق (محل ورق زدن) بر اثر تماس رطوبت انگشتان دست.

حواشی خارج از متن: در صفحه ٢ دو مورد تاريخ ولادت درج شده است: ١- تاريخ ولادت نور چشمی ام عبدالحسين يوم عاشورا بعد از ظهر ١٢٥٨. ٢- تولد نورچشمی .... (جای نام خالی است) يوم نهم محرم، نيم ساعت از ظهر گذشته، صاحب مشتری و طالع قوس انشاء الله میمون بود ١٢٧١. ٣- آیه ١١١ سوره توبه. ٤- ادعیه ٥- حساب و كتاب به خط سياق

نسخ چاپ‌سنگی مجموعه مرحوم سيدظاهر ميركریمی

١- روضه الصفا (تاريخ عمومي - فارسی)

مؤلف: محمد ابن خاوندشاه ميرخواند (٩٠٣-٨٣٧ق)

با ديپاچه‌ای از رضاقلی خان هدايت (١٢٨٨-١٢١٥ق)

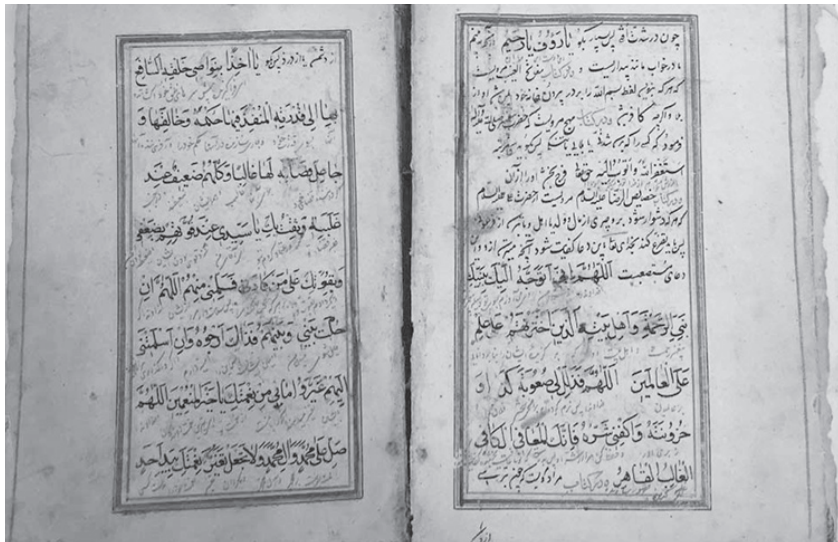
اصل اين كتاب ٧ جلد است كه رضاقلی خان هدايت در دوره‌ی قاجار ٣ جلد ديگر به آن

افزوده است.

تاریخ انتشار: ۱۲۷۰ و ۱۲۷۱ق- محل انتشار: تهران، دارالطباعه خاصه- خط: نستعلیق، سرفصل‌ها به نسخ- کاتب: علی اصغر تفرشی- به اهتمام: آقامیرمحمدباقر طهرانی - حواشی خارج متن: ۱- نام محمدصادق خان کتول ۲- ماجرای خواب دیدن ایلخانی ۳- خط تملک سیدجعفر ابن سیدعلی حسینی میرکریمی ۱۳۱۶ش- جلد: مقوا با روکش تیماج قهوه‌ای- قطع: رحلی- تعداد برگ: ..... (بدون صفحه‌شمار، دارای رکابه)- - آسیب‌شناسی: برگ اول کتاب از شیرازه جدا شده است. کاغذها اسیدی و شکننده شده‌اند. شیرازه کتاب فرسوده و پاره شده است. جلد فرسوده شده و ساییدگی دارد.

این نسخه، مجلد اول از مجموعه‌ی ۲جلدی چاپ‌سنگی و شامل پنج جلد از کتاب تاریخ روضه‌الصفاء است.

۲- معالم‌الزلفی فی معارف‌النشاه‌الاولی والاخری (احادیث شیعیه/ معادشناسی- عربی)

مؤلف: هاشم ابن سلیمان ابن اسماعیل الحسینی تویلی البحرانی الكلکانی (حدود ۱۱۰۷ یا ۱۱۰۹- ۱۰۳۰ یا ۱۰۵۰ق) معروف به علامه بحرانی

این نسخه شامل مطالب زیر است: ۱- فهرست مطالب کتاب ۲- دیباچه در معرفی کتاب و نسخه‌ی مورد استفاده و چگونگی چاپ آن ۳- متن کتاب ۴- شرحی از معزالدوله در مورد این که در سال ۱۲۶۵ق در مأموریت شیراز نسخه‌ی خطی این کتاب به دست او رسیده است. **تاریخ انتشار:** ۱۲۸۹ق (تاریخ رقم انجام فهرست ۱۲۸۸ و تاریخ رقم انجام نسخه ربیع‌الآخر ۱۲۸۶)- محل انتشار: تهران، مطبعه علیقلی خان قاجار- تیراژ: ۷۵۰ مجلد- خط: نسخ- کاتب: محمود ابن محمد العلوی الفاطمی الحسنی الحسینی الحافظ التبریزی ملقب

۱- ست‌ثمانین مأتین
بعد‌الالف (۱۲۸۶)

مسیر ناما

به سلطان‌القرآء به اهتمام: بهرام‌میرزا معزالدوله - جلد: تیماج قهوه‌ای با حاشیه ضربی - قطع: رحلی - تعداد برگ: ۲۲۲ (دارای صفحه‌شمار و رکابه) - آسیب‌شناسی: این نسخه تقریباً سالم بوده و تنها عطف جلد آن اندکی آسیب‌دیدگی دارد.

۳- عین‌الحویوة (احادیث شیعه / اخلاق اسلامی - فارسی)

مؤلف: محمدباقر ابن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰-۱۰۳۷ق) - تاریخ تألیف: ۱۰۷۴ق
تاریخ انتشار: ۱۲۸۸ق (تاریخ مندرج در رقم انجام کتاب ۱۲۸۰ق) - محل انتشار: [تهران]، کارخانه استادعلی‌قلی‌خان قاجار - خط: نسخ - کاتب: علیرضا ابن عباسعلی خوانساری - به اهتمام: نشهدی محمد مهدی خوانساری - جلد: مقوا با روکش تیماج قهوه‌ای - قطع: رحلی - تعداد برگ: ۱۳۰ برگ (بدون صفحه‌شمار، دارای رکابه) آسیب‌شناسی: فرسودگی شیرازه، فرسودگی عطف جلد.

۴- حلیة المتقین (احادیث شیعه / اخلاق اسلامی - فارسی)

مؤلف: محمدباقر ابن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰-۱۰۳۷ق) - تاریخ تألیف: ۱۰۸۱ق
به انضمام:

۱- اختیارات (اختیارات ایام) - تألیف محمدباقر ابن محمدتقی مجلسی مشهور به علامه مجلسی (۱۱۱۰-۱۰۳۷ق) - موضوع: احادیث شیعه / اخترگویی اسلامی - (این رساله همراه با متن اصلی نسخه (حلیة المتقین) شروع شده و متن آن در حاشیه‌ی صفحات آمده است).
۲- ترجمه رساله حسنیه - مترجم: ابراهیم ابن ولی‌الله استرآبادی، معروف به گرگین (سده‌ی ۱۰ق) - موضوع: عقاید شیعه، مباحثه و مناظره - تاریخ ترجمه: ۹۵۸ق - اصل رساله‌ی حسنیه (مکالمات حسنیه) به زبان عربی و تألیف جمال‌الدین حسین ابن علی ابن محمد، مشهور به ابوالفتوح رازی (بین سال‌های ۵۲۵-۴۸۰ق) بوده است - (این رساله پس از حلیة المتقین و اختیارات، در پایان مجلد آمده است).

تاریخ انتشار: ۱۲۹۴ق (تاریخ رقم انجام اختیارات، ربیع‌الثانی ۱۲۸۷ است) - محل انتشار: بی‌جا - عنوان انتشارات: بی‌نا - خط: نسخ - کاتب: بی‌کا - جلد: تیماج قهوه‌ای قطع: رحلی - تعداد برگ: ۱۰۵ برگ (بدون صفحه‌شمار، دارای رکابه) - آسیب‌شناسی: شیرازه فرسوده و کتاب اوراق شده است. کاغذ اسیدی شده، لبه‌های اوراق شکستگی دارد. (کتاب حلیة المتقین بارها به انضمام رساله حسنیه ابوالفتوح رازی و ترجمه حسنیه ابراهیم استرآبادی در تبریز و تهران به چاپ سنگی رسیده است).

۵- طراز‌المذهب مظفری (سرگذشت‌نامه - فارسی)

عنوان فرعی: ۱- طراز‌المذهب فی احوال سیدتنا زینب علیهما السلام ۲- ناسخ‌التواریخ - تاریخ تألیف: ۲۹ محرم ۱۳۱۴
مؤلف: میرزا عباسقلی‌خان سپهر، مستوفی اول، ملقب به مشیرافخم و لسان‌الملک ثانی (۱۳۴۲-۱۲۶۸ق)

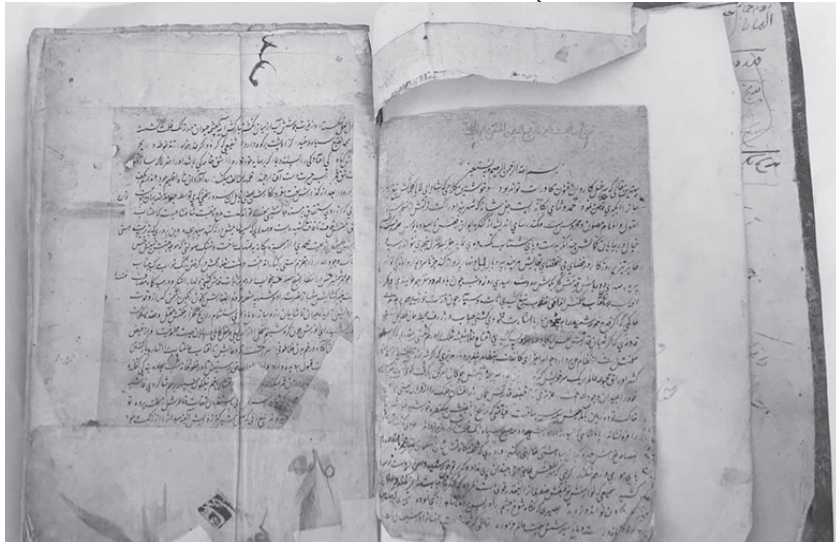
محمد تقی خان لسان‌الملک سپهر کاشانی کتاب ناسخ‌التواریخ را در شش جلد از هبوط آدم (ع) تا شرح حال امام حسین تألیف کرد. وی قصد داشت در شرح زندگانی هریک از ائمه یک کتاب مستقل بنویسد، اما با درگذشت او فرزندانش راه او را ادامه دادند، چنان‌که عباس‌قلی خان سپهر، ابتدا شرح حال امام زین‌العابدین (ع) را نوشته و سپس به تألیف شرح احوال حضرت زینب (س) پرداخته و آن را به نام مظفرالدین‌شاه، «طراز‌المذهب مظفری» نامید.

این کتاب دارای دیباچه و خاتمه‌ای به نام مظفرالدین شاه قاجار است. - ضمیمه: ۱- فهرست مطالب کتاب ۲- شرحی از میرزا ابوالفضل مجتهد طهرانی در تأیید مطالب کتاب (مورخ ۱۳۱۴) تاریخ انتشار: ۱۳۲۳ق- محل انتشار: تهران، مطبعه حاجی احمدآقا ابن حاجی ابراهیم- خط: نستعلیق- کاتب: احمد [ابن حسین] بصیرت- به مباشرت: محمودآقا ابن احمدآقا (صاحب مطبعه) و به حذاقت استاد علی- به هزینه: از محل اعتبارات سلطنتی- جلد: تیماج مشکی- قطع: رحلی- تعداد برگ: ۱۶۲ برگ (دارای صفحه شمار)- آسیب‌شناسی: لبه‌های اوراق و جلد، وصالی شده

۶- تذکره‌الائمه (چهارده معصوم / سرگذشت‌نامه- فارسی)

مؤلف: محمدباقر ابن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰-۱۰۳۷ق)- تاریخ تألیف: ۱۰۸۵ق
تاریخ انتشار: ۱۲۵۹ق- محل انتشار: تبریز- خط: نسخ- کاتب: محمدحسن آشتیانی- به اهتمام: محمد مهدی ابن محمد صالح صحاف تبریزی- تیراژ: ۱۲۵۰ مجلد- حواشی خارج متن: ۱- بارش برف در نوروز ۱۳۳۰ق ۲- تاریخ فوت امام جمعه میرزا عبدالرحمن فرزند مرحوم میرزا باقر مجتهد ۲۴ج / ۱۳۳۰ق ۳- اثر مهر بیضی ناخوانا- جلد: تیماج قهوه‌ای ضربی با ترنج و سرترنج- قطع: وزیری

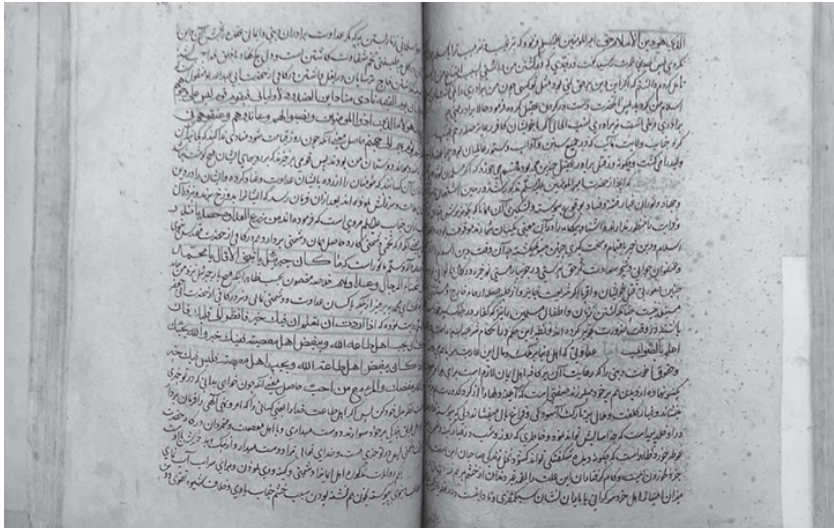
۷- بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (اخبار و احادیث شیعه / مهدویت- فارسی)
عنوان مشهور: بحارالانوار- تاریخ تألیف: از ۱۰۷۰ق تا ۱۱۰۴ یا ۱۱۰۶ق (بیش از ۳۰ سال)

این نسخه، جلد سیزدهم از کتاب بحارالانوار است.
مؤلف: محمدباقر ابن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰-۱۰۳۷ق) به همراه جمعی از شاگردانش
 تاریخ انتشار ۱۳۳۲ق تاریخ- محل انتشار: تهران، مطبعه آقا میرزا علی اصغر- خط: نسخ-
 کاتب: بی‌کا- به اهتمام: آقا محمد مهدی و آقا شیخ محمد حسین تاجر کتابفروش خوانساری-
 جلد: گالینگور- قطع: رحلی- تعداد برگ: ۲۰۳ برگ (دارای صفحه‌شمار)- آسیب‌شناسی:
 این نسخه اخیراً صحافی شده، لبه‌های اوراق برش خورده و جلد آن گالینگور شده است.
 ۸- منتهی‌الآمال فی تواریخ النبی و الال (ج ۲) (سرگذشت‌نامه / تاریخ پیامبران و چهارده
 معصوم- فارسی)

عنوان مشهور: منتهی‌الآمال- تاریخ تألیف: ۲۳ رمضان ۱۳۵۰ در مشهد مقدس رضوی
مؤلف: عباس ابن محمدرضا قمی مشهور به «حاج شیخ عباس قمی» و «محدث قمی»
 (۱۳۵۹-۱۲۹۴ق)

این نسخه، جلد دوم از کتاب منتهی‌الآمال، شامل باب ششم (تاریخ حالات حضرت
 سیدالساجدینغ) تا باب چهاردهم (تاریخ حجة ابن الحسن عسکریع) است.
ضمیمه: در برگ نخست (ص اپ) یک اعلان تبلیغاتی شامل فهرست کتب مطبوعه و موجوده
 کتابخانه مهدیه طهران (سرای حاجب الدوله، تینچه کتابفروشان، حجره آقا محمد مهدی تاجر کتابفروش
 خوانساری)، و معرفی نمایندگی‌های کتابخانه مهدیه در اصفهان، رشت و خراسان، چاپ شده است.
تاریخ انتشار: ۱۳۵۳ق (تاریخ تحریر: ربیع‌الاول ۱۳۵۲)- محل انتشار: تهران، مطبعه اخوان
 کتابچی- خط: نستعلیق- حواشی خارج متن: خط تملک سیدجعفر میرکریمی- جلد:
 تیماج عنابی ساده- قطع: رحلی- تعداد برگ: ۲۳۰ برگ (دارای صفحه‌شمار)- آسیب‌شناسی:
 فرسودگی دوخت شیرازه